

כלי יקר

פרשת שלח לך

גיליון 88 שנה ב' ה'תש"פ

דבר המערכת

רבנו זי"ע מבאר את דברי רבותינו ז"ל 'תכלת דומה לים, ים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד', שזוהו הדרך בה ילך האדם במסילה העולה לדבקות בה' יתברך, ואהבת ה' היא תכלית ההצלחה.

זיכנו הבורא ליטול חלק בגילוי אורו של רבנו זי"ע לכל עמלי תורה בעולם כולו, ובכל דבריו נראה לעין כל המסילה הברורה המובילה את האדם לידי דבקות בה' ובתורתו, ומגבירה את החשק לעמוד ולהשקיע בעבודת ה', אשר היא האושר היחיד הקיים בעולם.

לאחר ימי הפסח, ספירת העומר וחג השבועות, בהם יצאו לאור עלונים וחברות נרחבים כדי להגביר חיילים לתורה בתקופה בה בתי המדרשות היו נעולים עקב הנגיף שהשתולל בעולם, גדלו הוצאות המערכת לאין שיעור, ונשמח לעזרתכם במימון חלק מהוצאות אלו.

וזכות הפצת דברי תורתו של רבנו זי"ע, תעמוד לתורמים בבחינת בכל מכל כל ברוחניות ובגשמיות.

בברכת התורה
מערכת עלון כלי יקר

העלון מוקדש

להצלחת עופר בן דינה הי"ו
וכל בני ביתו

שיזכה לעלות מעלה במעלות
התורה והיראה, ולחנך את בניו
על ברכי התורה, מתוך נחת
ושלווה, ופרנסה טובה ומזומנת
לעבודתו יתברך

מצות ציצית - הדרך לאהבת ה'

ויעשו להם ציצית וגו' [במדבר טו, לה]

כל תוכן הפרשה צריך ביאור, כי איך יזכור האדם את כל מצות ה' על ידי שיסתכל בחוט של תכלת, ונראה לבאר הענין בשני דרכים.

הדרך הראשונה – אמרו רבותינו ז"ל בספרי, ומביאו הילקוט [רמז תתקמב] 'אמר לו הקדוש ברוך הוא למושה, אמור להם לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם, שמו שנו מדתם, או שמוא עלה גלגל חמה מן המערב, ולא עוד אלא ששמה לעשות וכו', וכן הוא לענין הים [ירמיה ה, כב] 'האותי לא תיראו וגו' אשר שמתני חול גבול לים', שמוא שינה מידתו, ולא עוד אלא שמצטער לעשות ואין יכול, שנאמר [שם] 'זיתגעשו ולא יוכלו', מכאן ראינו שהים אינו משנה מדתו מיראה, שהרי אמר 'מצטער לעשות ואינו רשאי', והשמים אינם משנים מידתם מאהבה, כמו שאמרו 'ולא עוד אלא ששמח לעשות'.

והנה בענין התכלת אמרו רבותינו ז"ל [מנחות מג:] 'תכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד', ובוודאי פירושו שצבעים אלו בדומה לדומה, כי הרי אין התכלת דומה לרקיע, אלא כל אחד נוטה בצבעו אל הדומה לו, וכל אחד עמוק מחברו, ובמאמר זה חתם כל הענין לומר מה הענין הסתכלות בחוט של תכלת, לשיזכור על ידי זה כל מצות ה' ולא יצא מן המידה אפילו כמלוא נימא,

אלא לפי שתכלת דומה לים, ועל ידי שיסתכל בחוט זה יזכור אל הים הדומה לו בצבעו ויהיה דומה כאלו היה הים תמיד נגד עיניו, ואז יתבונן במעשה הים שאינו יוצא מן המדה אפילו כמלא נימא, וממנו יראה וכן יעשה בקל וחומר שהזכיר בעל המדרש האומר 'הסתכלו בים', כי הסתכלו היינו לשון ציצית, שהוא נגזר מלשון 'מציץ מן החרכים' [שיר ב, ט], דהיינו שיהיה מציץ ומסתכל בים שאינו משנה מדתו כך הוא לא ישנה בקל וחומר, ואם יעבור אפילו על אחת מכל מצות ה' הרי הוא יוצא מן המדה אשר מדד לו ה' לומר עד פה תבא ולא תוסיף, בזה מותר וזה אסור.

אך לפי שמן הים אין ללמוד כי אם לעבוד את ה' מיראה, שהרי אמר בים 'ולא עוד אלא שמצטער לעשות וכו' וכמו שנאמר 'האותי לא תיראו נאום ה' אשר שמתני חול גבול לים', שמע מינה שמן הים אין ללמוד כי אם היראה מילתא זוטרתי לגבי משה ולגבי כל דכוותיה, אבל אין זה סוף השלימות, כי העושה מאהבה ועובד את ה' בשמחה גדול מן הירא אלהים, והוא הנהנה מייגיעת כפיו בתורה שאמרו רבותינו ז"ל [ברכות ה.] כי העושה בשמחה מאהבה נהנה מעצם היגיעה, אבל הירא אינו נהנה מעצם המעשה, על כן אמר 'יום דומה לרקיע' כי על ידי שיזכור תמיד במעשה הים יהיה דומה כאלו היה תמיד נגד עיניו, ואחר כך יהיה דומה גם כן כאלו הוא מסתכל ברקיע תמיד כי ים דומה לרקיע, וממנו יראה וכן יעשה, מה הרקיע אינה משנה מדתו ולא עוד אלא ששמח לעבוד, כך יעבוד גם הוא את ה' בשמחה מאהבה.

המשך בעמוד הבא

המשך - מצות ציצית - הדרך לאהבת ה'

ואם יאמר העובד ה' מה יתרון לעושה מאהבה על העושה מיראה, על זה אמר 'ורקיע דומה לכסא כבוד', כי על ידי זה יזכור שמתוך האהבה יבא לדביקות השכינה מקום חוצבה של הנשמה, כי כל ירא מתרחק מן זה שהוא ירא ממנו, והאהבה משתדל תמיד לדבק בנאהב לו, כי על כן יבא על שכרו, נמצא שהאהבה תכלית ההצלחה, כי על ידה יזכה לדבק בכסא כבוד, ועל ידי שיציץ ויסתכל ברקיע יהיה נזכר לכסא כבוד על ידי דמיון הצבעים.

ולפי שיש כאן רמז לשכר נגלה של העולם הזה הבא בזכות היראה, ולשכר נסתר הבא בזכות האהבה, כמו שנאמר [ברכות ט]. בנהנה מיגיע כפיו אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. על כן נאמרה פרשה זו 'ועשו להם ציצית' בלשון נסתר, ואחר כך [פסוק טז] 'והיה לכם לציצית' בלשון נוכח ונגלה, וזה פירוש יקר, וזהו טעם שמונה חוטין חמשה קשרים סך הכל שלשה עשר כמספר 'אהבה'.

הדרך השני הוא, שכל המצות נמשלו לבגד, שנאמר [קהלת ט, ח] 'בכל עת יהיו בגדיך לבנים', אמנם יש הבדל ביניהם, כי סתם בגד ארוג דוקא מן חוטין הרבה, כי חוט אחד אין בו כדי להתכסות, אבל מלבוש הנשמה אינו כן אלא אפילו בחוט אחד יש בו כדי לכסותה, כדדרש ר' יוחנן [סנהדרין קיא]. 'לבלי חק' [ישעיה ה, יד] למי שלא שמר אפילו חק אחד, הא אם שמר אפילו חק אחד ניצול מגיהנם,

וטעמו של דבר לפי שברית כרותה ש'מצוה גוררת מצוה' [אבות ד, ב], ואם כן מיד כשעשה רק מצוה אחת היו כל המצות בכחו לעשות, אף על פי שלא יצאו מן הכח אל הפועל, מכל מקום הדבר שהוא בכח דומה כאלו עשאו, וזהו סוד החוט של תכלת 'המזכיר את כל מצות ה', כי על ידו נעשה בגד שלם לנשמה, ואינו נקבר ערום עד שיהיה כאדם הראשון שרק מצוה אחת היתה בידו ונתערטל ממנה, ויש עוד מצוה אחת המזכרת את כל מצות והוא 'ואהבת לרעך כמוך' [ויקרא יט, יח], ואם כן חוט אחד יכול להביא את האדם לידי תכלית, כהוראת לשון תכלת, וזהו סוד מסודות התורה.

רמז לחטא עבודה זרה

ישעיר עזים אחד לחטת' [במדבר טו, כד]

'חטת' כתיב חסר אל"ף, ועוד יש כאן שינוי כי בכל מקום שמקריבין חטאת ועולה החטאת קודמת לעולה, וכאן העולה קודמת לחטאת הלא דבר הוא, ואומר אני לפי שחטא זה מדבר בחטא עבודה זרה, שנאמר [פסוק כב] 'זכי תשגו ולא תעשו את כל המצות', זו עבודה זרה שהמודה בה ככופר בכל התורה [קידושין ג.], ובכל עבירה האדם חוטא במחשבה ובמעשה, כי כל מעשה קדמה לו המחשבה, כי אם יעשה בלא כוונה כלל אין זה נקרא שוגג אלא אונס, ועל כן כל חוטא צריך להביא שני כפרות העולה על הרהור הלב, וחטאת על חטא המעשה, ואף על פי שכל הרהור קודם למעשה, מכל מקום המעשה קשה מן הרהור, שהרי לעולם אין הקדוש ברוך הוא מעניש על המחשבה אם לא יצאה מחשבתו לפועל, כמו שנאמר [תהלים סו, יח] 'און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה', אף על פי שגם על המעשה אינו מעניש כשהוא נעשה בלא מחשבה וכוונה כלל, מכל מקום המעשה עיקר החטא

על כן מביא תחילה חטאת להסיר העון הגדול תחילה ואחר כך עולה להסיר עון הרהור, חוץ מבעבודה זרה שנאמר בה [יהוהאל יד, ה] 'למען תפוש את בית ישראל בלבם', לפי שהמחשבה בעבודה זרה הוא עיקר החטא כי זה דבר התלוי באמונת הלב, וכל המעשים כקישור, וזיבוח, וניסוך, והשתחויה, כולם טפלים אל המחשבה, וכן התחלת הסמ"ג [לא תעשה א], שלא להעלות במחשבה שיש אלוה אחר וכו', על כן הוא מקדים עולה לחטאת כדי להסיר החטא הגדול תחילה והוא הרהור אשר עליו באה העולה, שנאמר [יהוהאל ב, לב] 'והעולה על רוחכם', ואחר כך הקטן והוא המעשה.

ועל כן כתיב לחטת חסר א', כי הא' אות ראשונה ומספרה אחד מורה בכל מקום על אחדות של ראשון לכל נוצר יתברך, וזה החוטא בעבודה זרה מכחיש אחדותו יתברך, ואין אלהים מזימותיו, ועל כן חסר א' בחטת לומר שחסרון האל"ף היינו חטאו כי הוא מדבר בעבודה זרה, ובדבר זה נבדל ה' מכל ברואיו, כי כולם בשתים במחשבה ובמעשה, ואצל הקדוש ברוך הוא נאמר [איוב כג, יג] 'והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש', כי מיד כאשר יחשוב ה' על איזו דבר לעשותו מיד הוא עשוי כאשר אותה נפשו וחישב עליו לעשותו.

כיצד ידע כלב שמחשבתם רעה

'ויבא עד חברון' [במדבר יג, כב]

רבנו ב'שפתי דעת' [מאמר רמג] מבאר, וכלב נשתטח על קברי אבות [סוטה לד, ב]. וקשה, במה הרגיש כלב עכשיו יותר מבראשונה שכוונתם לרעה. ונראה, לפי שנאמר [במדבר יג, כב] 'ויבא עד חברון, כלב הלך לשם כדי ליקח ראייה משם על מעלות ארץ ישראל, שנראית ביותר בחברון מוקצה שבארץ והיה יותר טוב מצוען [סוטה שפ]. והיה סבור שהבירו ילכו אחריו, וכאשר ראה שרק הוא לבדו בא לחברון וחביריו לא הלכו אחריו, בזה הרגיש שכוונתם לרעה, שאין להם חפץ ליקח ראייה מן חברון על מעלות הארץ, על כן נשתטח על קברי אבות. ואחר שהמה לא רצו לילך גם, גם יהושע לא הלך בחנם שמה.

עץ - רמז לשם הוי"ה

'היש בה עץ אם אין' [במדבר יג, כ]

דרשו רבותינו ז"ל [בבא בתרא טו.] **אם יש שם אדם כשר שיגין עליהם כעץ** זה העושה צל ומגין על כל המסתופף בצלו, ועל זה נאמר [במדבר יד, טז.] **סר צלם מעליהם** שכבר מת איוב, רמז לדבר 'צלם' עולה למספר 'עץ'. ויש אומרים 'עץ' זה 'עוץ', והוא איוב שהיה מארץ עוץ [איוב א, א].

ועל דרך הנסתר אמר **'היש בה עץ אם אין'**, דומה למה שאמרו ישראל [שמות יז, ז.] **'היש ה' בקרבנו אם אין'**, כי לא היו ישראל מסופקים במציאת השם יתברך, כי לא נאמר **'היש ה' אם אין'**, אלא יודעים היו שיש ה', אבל היו מסופקים אם הוא בקרבם ומשגיח עליהם או אם מסרם תחת ממשלת המערכה, כך רצה משה **להקור אם הארץ ההיא יושבת בצל שדי** 'ארץ אשר עיני ה' דורש אותה תמיד' [דברים יא, יב], או אם היא תחת המערכה כשאר ארצות, ורמז במילת 'עץ' ל'צל שדי'.

ושם של ארבע רמוז במלת 'עץ', כיצד, י"ה, י' פעמים ה', ה' פעמים י' הרי ק', ו"ה, ו' פעמים ה' ה' פעמים ו' הרי ס', סך הכל ק"ס' כמספר 'עץ' וכמספר 'צלם', וזהו שאמר 'סר צלם מעליהם' ועזבם למקרים 'זה' אתנו' שומרינו וצלנו, ומדקאמר **'מעליהם' שמע מינה שצלו על הארץ ההיא**, זולת ש'מעליהם' סר מרעת יושבי בה, אבל הארץ מצד עצמה 'ארץ אשר עיני ה' דורש אותה'.

ואמר 'והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ', לפי שהימים ימי בכורי ענבים, והבעלים מקפידין על הלקיחה, ומכל מקום התחזקו והיו לאנשים כי ה' עמכם. ועל צד הרמז אמר שישאל נמשלו לענבים, כמו שנאמר [הושע ט, ז.] **'כענבים במדבר מצאתי ישראל'**, ובמדרש [ילקוט שמעוני וישב מ, קמז] אמרו 'הבשילו אשכולותיה ענבים', הגיע זמנם של ישראל להיות נגאלין, על זה אמר כאן 'והימים ימי בכורי ענבים', הגיע זמנם לכנס לארץ כי כבר נתבכרו ונתבשלו ונגמר כל שלימותם על ידי התורה שקבלו.

לרפואת

האשה הצדקנית אשר מסרה נפשה לחינוך בנות ישראל בדרך ישראל סבא, והעמידה דורות ההולכים בדרך התורה
מרת נחמה בת רות פאני לרפואה שלמה
ולרפואת האשה הצדקנית,
אשר רבים צריכים לה
מרת אילה בת נחמה לרפ"ש
בתוך שאר חולי ישראל

שלוש דעות במרגלים

'ויתורו את ארץ כנען' [במדבר יג, ב]

מצינו שלשה לשונות בענין זה 'ויתורו', 'ויחפרו', 'וירגלו', כי ישראל אמרו [דברים א, כב.] **נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ**, והקדוש ברוך הוא אמר **'ויתורו את ארץ כנען'**, ובמרגלים כתיב [שם א, כד.] **וירגלו אותה**,

לפי ששלוש דעות היו באותה עצה, כי הקדוש ברוך הוא אמר 'ויתורו', שיש במשמעותו גם לשון 'יתרון', כי רצה הקדוש ברוך הוא להראות להם **יתרון הארץ על כל הארצות**, כמו שנאמר [שמות ג, ח.] **ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה**, וטובה זו היא הטובה הרוחנית, מצד היותה אוירא דמחכים [בבא בתרא קנח:] כי זה הכנה אל האדם לבא על ידו לכלל הטובה האמיתית, כי אין לאדם יתרון תחת השמש זולתו, ויתרון ארץ זה בכל היא [קהלת ה, ח],

אבל ישראל רוח אחרת היתה עמהם, כי תמיד היו מבקשים תואנה לשוב מצרימה, ועל כן אמרו **ויחפרו**, שיש במשמעותו **'לשון חרפה'**, כי ערות הארץ רצו לראות כדי שיהיה להם מקום ללון ולומר נתנה ראש ונשובה מצרימה. אבל מכל מקום לא בקשו שיוציאו מלבם דבה שקרית,

והמרגלים השחיתו התעיבו יותר ממה שבקשו מהם, והוציאו מלבם מלין שקרים כדרך כל הולך רכיל המפליג כל דבר להגיד יותר ממה שראה, לכך נאמר **וירגלו אותה**, כי רגל 'לשון רכיל', כמו שפירש רש"י על פסוק **'לא תלך רכיל'** [ויקרא יט, טז].

גם יתכן לפרש מה שהקדוש ברוך הוא אמר **'ויתורו'**, כי באמת הארץ היא ראש לכל הארצות על ידי כמה מעלות טובות כפולות שיש לה ביתר שאת על כל שאר הארץ, וכן מביא בילקוט שמעוני פרשה זו [ג, תשמג] על ארץ ישראל פסוק **וראש עפרות תבל'** [משלי ח, כו],

והמה עשו בהפך זה, לומר שהיא פחותה מכל הארצות, כי 'ארץ אוכלת יושביה היא', והורידה ממדרגת הראש אל מדרגת הרגל, לכך נאמר **'וירגלו אותה'**, שעשו אותה 'למדרס רגל' כרגל זה הפחות שבכל הגוף, ובאמת היא ראש לכל הארצות, כי מטעם זה נאמר בכל מקום לשון עליה בהולך לארץ ישראל, ועל זה אמרו 'נתנה ראש ונשובה מצרימה', מצינו 'נתנה' לשון 'שיבקה', כמו ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוד' [שמות ג, יט], תרגומו ולא ישבוק, כך אמרו כאן נשבוק הראש אותה ארץ שאתם אומרים כי היא ראש לכל הארצות, ונשובה מצרימה אף על פי שהם אומרים שהיא למטה ממדרגת ארץ ישראל.

עומק דבריו של משה להקב"ה 'ושמעו מצרים' 'ואמרו הגוים'

'ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים וגו' [במדבר יד, יג]

פסוקים אלו צריכין ביאור, כי 'ושמעו מצרים' על כרחך צריך אתה לפרשו על ההריגה כפירוש רש"י, ואם כן היה לו לומר מיד אחר 'ושמעו מצרים', [פסוק יד] 'ואמרו אל יושב הארץ הזאת', ומה זה שאמר [פסוק טו] 'ואמרו הגוים', אם הם המצרים למה קראם עכשיו סתם גוים, ואם הם יושבי הארץ למה שינה שמם, וזולת זה הלשון קצת מגומגם.

וראיתי להסתייע ממחר שכתב מהר"י אברבנאל בפסוק [פסוק כא] 'ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ', כי מלך בשר ודם ממחר ליקח נקמה משני סבות, הן מצד שהוא ירא שמא היום או מחר ימות ולא יראה נקמתו בחייו, הן מצד שהוא ירא פן יברח שונאו למקום אחר ולא יוכל להרגו, על כן נאמר 'ואולם חי אני נאם ה'', ומצדי לא יבצר לאחר הפירעון, ועוד שימלא כבוד ה' את כל הארץ, ואנה מפני יברח, על כן ארחיב להם זמן ארבעים שנה אשר בהם יתמרק העון עד כאן לשונו. וזה שאמר משה 'והמתה את העם כאיש אחד', אם תכלה אותם כרגע אז תעשה כאיש אחד הממהר לנקום מפני שני החששות, ואתה אל ולא איש למה זה תמהר לנקום.

ועל פי זה יש לומר כי המצרים לא יאמרו 'מבלתי יכולת ה'', שהרי המה ראו בעיניהם כחו יתברך, וזהו שאמר 'ושמעו מצרים' כשישמעו ההריגה אז יאמרו 'אל יושב הארץ הזאת וגו'', ומה שהכניס בין הדבקים מאמר 'כי העלית בכחך וגו'', הוא נתינת טעם על השלילה, כי למה לא יאמרו 'מבלתי יכולת' לפי שראו כי העלית בכחך וגו', ולכן ודאי לא יאמרו 'מבלתי יכולת ה'', אלא יאמרו דבר אחר, ולמי יאמרו, 'אל יושב הארץ הזאת' הקרובים, ולמה יאמרו דווקא אליהם, 'שמעו כי אתה ה' וגו'', כי הקרובים שמעו מסתמא כי אתה ה' אל ולא איש, ואין להמלט מפניך, כי עין בעין נראה אתה ה' חי וקים לעד וענך עומד עליהם וגו'. ואם כן בין בחנייה בין בהליכה העמוד ענן עמהם ואנה מפניך יברחו, 'והמתה את העם כאיש אחד' איך תעשה כמעשה גבר בעלמא הממהר לנקום בכעסו, וכדי בזיון וקצף לייחס אליך יתברך מדה זו,

וכל סיפור זה הוא 'שמעו כי אתה ה'', אל ולא איש, והמתה את העם הזה כאיש אחד. ומה שהכניס בין הדבקים 'אשר עין בעין נראה אתה ה' וגו' לבאר שני התוארים הנוכחים בפסוק 'ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ', כי המה רמוזים גם במאמר 'אשר עין בעין נראה אתה ה' וענך עומד עליהם וגו'.

וכל פסוקים אלו מדברים ממה שיספרו ביניהם הקרובים, דהיינו 'מצרים' עם 'יושב הארץ הזאת' כי לא יוכלו לומר 'מבלתי יכולת', לפי שכולם ראו ושמעו כי העלם בכחו ממצרים, והיא הנותנת כל עוד שיראו ביותר כח ה' ויכלתו, אז ביותר יש להם מקום ללון ולומר איך יתכן שמי שהוא ה' בקרב הארץ אשר נראה עין בעין ועננו לא ימיש, ימית את העם כמעשה איש בעלמא,

אבל הרחוקים אשר 'שמעו את שמעך', אבל מכל מקום יכול להיות שלא שמעו את כל היד החזקה אשר עשה ה' במצרים, רק שמעו כי יש ה' אשר נשבע לישראל להביאם אל הארץ, לא יתמהו על 'והמתה את העם כאיש אחד', אבל יאמרו כפירה אחרת וזהו שנאמר 'ואמרו הגוים' היינו הרחוקים 'מבלתי יכולת ה' וגו', ואף על פי שאמרת [פסוק יב] 'ואעשך לגוי גדול ועצום', ואם כן למפרע יראו יכולת ה', מכל מקום בני בני יתחלל השם, כי ימים רבים יהיו ללא אלהים אמת קודם שאהיה לגוי גדול, לפיכך [פסוק יג] 'ועתה' תיכף בדור זה, 'יגדל נא כח ה'', כי ראוי ונכון שגם בעת הזאת יגדל נא כח ה' לבטל דברי הגוים הרחוקים, [פסוק יד] 'ה' ארך אפים וגו', לבטל דברי המצרים שאמרו 'והמתה את העם כאיש אחד',

'ויאמר ה' סלחתי כדברייך' [פסוק כ], בכמה מקומות דרשו פסוק זה על מעשה העגל, ורצה לומר כי בכל זמן ממצרים ועד הנה 'סלחתי כדברייך', אבל מכאן ולהלן חושבנא ולא אסלח לגמרי, ונתן טעם לדבר [פסוק כב] 'וינסו אותי זה עשר פעמים', על כן ויתרתי להם בזכות אברהם שנתנסה בעשר נסיונות, אבל משם והלאה תמה זכות זו על כן אגבה חובי מעט מעט. אף על פי שבמסכת ערכין [יז] מנו גם מעשה המרגלים בכלל עשר נסיונות, מכל מקום כפי הפשט נוכל לומר במקום מרגלים, 'ויסעו מהר ה' [במדבר יז, ל], מאחרי ה'.

ועל צד הרמז יתכן לפרש, כי 'עין בעין' בזכות שקבלו ישראל את התורה הנדרשת בע' פנים, זכו לעין ה' אל יראיו' [תהלים לג, יח], וזהו פירוש הפסוק [ישעיה נב, ח] 'כי עין בעין יראו בשוב ה' את ציון' כמו שאמרו רבותינו ז"ל [עירובין סה] 'נכנס יין יצא סוד', יין ע', וסוד ע', כי הגאולה 'סוד ה' ליראיו', כמו שנאמר [דניאל יב, ט] 'כי סתומים וחתומים הדברים', וכשנכנס בישראל יין התורה שיש לה ע' פנים, אז יצא סוד הגאולה ונגלה כבוד ה' [ישעיה מ, ח], וזהו שאמר 'כי עין' הגאולה שהיא סוד, 'בעין' בזכות יין התורה, 'יראו בשוב ה' ציון וקל להבין.

ארץ ישראל בזכות אברהם ושרה

ויתורו את ארץ כנען' [במדבר יג, ב]

מבאר רבנו ז"ע ב'שפתי דעת' [מאמר רמד-רמה] במדרש הילקוט [שלה לך, תשמב] 'שלה לך אנשים' [במדבר יג, ב] הדא הוא דכתיב [משלי י, כו] 'כחומץ לשיניים וכעשן לעינים כן העצל לשולחיו', משל למה דבר דומה, למלך שהיו לו אריסין בכרם, כשרואה שהיין טוב הוא אומר הביאו לביתי, וכשרואה שהחמין אומר הביאו אותו לבתיכם. כך כשראה הקדוש ברוך הוא הזקנים כשירים אמר [במדבר יא, טז] 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל', וכשראה המרגלים שסופן לחטוא אמר 'שלה לך אנשים', עד כאן לשונו.

וקשה, חומץ ויין מה ענינם לכאן, ואיך היו המרגלים כחומץ ועשן. ונראה לפרש, שרצה הקדוש ברוך הוא להנחיל את ישראל על ידי ארץ הקדושה שני מיני הצלחות כאחד, הן סתם הצלחת העולם הזה כי 'לא תחסר כל בה' [דברים ח, ט], הן הצלחת העולם הבא על ידי התורה והמצוה. 'התורה' כי ארץ זה אורא דמחכים כמו שדרשו [בראשית רבה טז, ד] על הפסוק [בראשית ב, יב] 'וזהב הארץ ההיא טוב', אין תורה כתורת ארץ ישראל, וה'מצוה' דיינו הרבה מצות התלוין בארץ כתרומות ומעשרות.

ונראה שמטעם זה הזכיר במשל האריסין, לתרץ בו מה שנאמר [במדבר יג, ב] 'ויתרו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל', וקשה, 'כנען' למה נקט כאן, ועוד קשה, 'אשר אני נותן לבני ישראל' מיותר, אלא שרצה הקדוש ברוך הוא בזה לומר להם שאין להם שום זכות על ירושת הארץ, כי אם חסדי ה' אשר בחסדו הוא נותן להם בתורת אריסות, 'כי לא בחרבן ירשו הארץ' [תהלים מד, ד], 'כי אם חסד אל כל היום' [שם נב, ג], ועל כן אל ירע בעיניהם בבואם אל הארץ ליתן מעשרות ותרומות למשרתי ה', כי משלו יתנו לו.

כי לכתחילה לא הורידם לנחלה כי אם בתורת אריסות, כאריס שנוטל שכר אריסתו ולבעל הבית יתן חלקו. כי ראה ה' בהם כי הן אבירי לבב הרחוקים מצדקה, שכן אמרו [במדבר יא, ה] 'זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם', 'מן המצות' [ילקוט בהעלותך, תשלג] ובכלי יקר פרישתי ש'חנם' זה היינו מן 'הנתינות מעשרות ותרומות', עיין בפרשת פנחס בכלי יקר בפסוק [במדבר כו, סד] 'ובאלה לא היה איש', שהנשים צדקניות חבבו הארץ, והאנשים אבירי לבב הרחוקים מצדקה שנאו את הארץ מטעם חיוב תרומות ומעשרות וצדקות, ועל כן לא היו ראויין לכנס לארץ כי אם בזכות אברהם ושרה וסיבת 'רשעת הגוים האלה' [דברים ט, ה], לכך נקט כאן 'כנען'.

ומסיק בילקוט [שלה לך, תשמב] שלכך הזכיר כאן [במדבר יג, ב] 'כנען', עולה למספר ק"ץ, רמז לאברהם שהוליד למאה ושרה שהולידה לתשעים. והדבר צריך פירוש לפירושו, כי יש להקשות למה רמז לזכותם כאן, ולמה דווקא במלת 'כנען'.

אלא שרצה בזה, שכפי טבעם שהיה דור זה רחוקים מצדקה לא היו אנשים ראויין לכנס עדיין, כי היה יכול הקדוש ברוך הוא לעמוד בדבורו [בראשית טו, יג] 'כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה', והרי חסר מהם במספר ק"ץ, כי לא נשלם כי אם רד"ו שנה, ואולי אחר ארבע מאות שנה יהיה דור ישרים טוב עין. על כן בא כמתרץ ולומר, 'ארץ כנען', רמז לשני סיבת שנוכרו בפסוק [דברים ט, ה] 'כי אם ברשעת הגוים האלה', 'ולמען הקים השבועה שנשבע לאבות', כי 'רשעת הגוים' רמזו ב'כנען', כי מעשה ארץ כנען מקולקל יותר מכולם, כפירוש רש"י פרשת אחרי מות בפסוק [ויקרא יח, ג], 'וכמעשה ארץ כנען' וגו', ורצה לומר 'כי שלם עון האמורי בעת ההיא', על כן הדין נותן עכשיו להגלותם משם.

וענין ה'שבועה לאבות' רמז גם כן במלת 'כנען', כי עמדה להם זכות אברהם שהוליד למאה וזכות שרה שהולידה לתשעים לחסר מן ארבע מאות שנה כמספר ק"ץ, וזכותם היא שעמדה להם לקרב קץ ישועתם בזכות ק"ץ שנים אילו שנפקדו אברהם ושרה בהם. כך נאמר [שמות ג, טז] 'פקד פקדתי וגו', והיה סימן מסור להם שיכל מי שיאמר להם לשון פקידה הוא הגואל האמיתי' [תנחומא שמות, כד], ולמה דווקא בלשון 'פקידה', אלא שהוא סימן לפקידת אברהם ושרה, שנאמר [בראשית כא, א] 'וה' פקד את שרה וגו', פקידתם שהיתה למספר ק"ץ שנה סימן להגעת הק"ץ, ולחסר מספר ק"ץ מן ארבע מאות שנה של גירות.

ואולי מטעם זה נשתתח כלב על קברי אבות לעורר זכות ישיני חברון אברהם ושרה, שכמו שנפקדו המה בנס לא בדרך הטבע, כי בן מאה ובת תשעים לא היו ראויין להוליד, כך פקידת ישראל לבא לרשת ארצות עמים אינו בדרך הטבע, גם לא בזכותם, כי אם זכות אבות ורשעת כנען כאמור. וליהושוע נתוסף יו"ד שנלקחה מן שרי ונתרעמה עד שניתנה ליהושע [רש"י בראשית יז, ה], כדי שיהיה גם ליהושוע רועם מן אברהם ושרה, דיינו י' של שרה וה' של אברהם, והיינו שאמר "ה' ישיעך וכו'" [סוטה לד:].

ולכך נאמר [במדבר יג, ב] 'שלה לך אנשים וגו', כי הנשים חבבו את הארץ ואמרו [במדבר כו, ד] 'תנה לנו אחוזה', כי היו צדקניות, כאמרו רבותינו זכרונם לברכה [סוטה יא:] 'בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים וכו', דיינו שהלכו מן המקום הפטור למקום החיוב. על כן אמר הקדוש ברוך הוא, לדעתו היה יותר טוב לשלוח נשים המחבבות את הארץ, כי בוודאי לא יספרו בגנות הארץ, כי האנשים חשודים אצלי, אבל לך לדעתך שאתה סבור שהם כשרים, שלה לך אנשים.

מצרים נתחייבה בארבעים שנות שממה או רעב

יום לשנה יום לשנה' [במדבר יד, לד]

'שנה ליום שנה ליום' מבעי ליה למימר, ועוד הלא מדה טובה מרובה על מדת פורעניות [יומא עו.], ואיך יכפול עונשם שנה ליום, ומה שאמר 'במספר הימים' כמספר בכ"ף מבעי ליה, ומהו שחזר ואמר 'תשאו עונותיכם ארבעים שנה' כי כבר הזכיר עונשם. ורבותינו ז"ל אמרו [תענית כט.]. כי יום זה היינו תשעה באב, כי בו בכו בכיה לחנם וקבעו בכיה לדורות, על כן בכל יום תשעה באב היו קוברים מתיהם, לכך נאמר 'יום לשנה' שבכל שנה תשאו עונותיכם יום אחד.

ועל דרך הדרש נראה לי לפרש, לפי שיעקר כוונת המרגלים היתה בהוצאת דבת הארץ, כדי להיות להם פתחון פה לומר 'נתנה ראש ונשובה מצרימה', וידעו כי מאז ומקדם נתחייבו שמצרים תשב שממה ארבעים שנה, כמו שנאמר ביחזקאל [כט, יב] 'תהיין שממה ארבעים שנה', ופירש רש"י שם 'לפי שנגזר עליהם רעבון ארבעים ושתים שנה, כנגד שלש פעמים שנכתב החלום 'שבע פרות' 'שבע שבלים' ולא היה להם אלא שתים, כי משבא יעקב פסק הרעב, ונשארו חייבים עוד ארבעים שנה כך פירש רש"י,

ולפי זה מקום אתי לפרש שהמרגלים ידעו גם המה שהמצרים יש להם לפרוע חוב ארבעים שנה, או להיות שממה ארבעים שנה, או להיות שם שנת רעבון ארבעים שנה, לכך הלכו ארבעים יום, לומר לישראל שארבעים יום אלו אשר בהם ראינו סכנת ארץ אוכלת יושביה, גרועים לנו יותר מן ארבעים שנה הרעים שנגזרו על מצרים, ועל כן אמרו 'נשובה מצרימה', כי יותר טוב לנו להיות בשממת מצרים ארבעים שנה, מאותן ארבעים יום אשר בהם היינו בסכנת מות ומשכלת בארץ,

לכך נאמר 'במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום', כדי שיגיע יום לשנה של מצרים, לומר ששנה של מצרים יותר טוב מן יום של הארץ אפילו שנת רעבון או שממה, וזהו שאמר 'יום לשנה יום לשנה' היינו לשנה שנה של מצרים, על כן 'תשאו עונותיכם ארבעים שנה', כנגד אותן ארבעים שנה של מצרים הרעים אשר בחרתם להיות שמה במצור ובמצוק יותר מן יום בארץ, על כן תהיו במצור ובמצוק במדבר ארבעים שנה, וזה פירוש יקר.

מדוע הוסיף משה ליהושע דווקא שם 'יה'

ויקרא משה להושע בן נון יהושע', [במדבר יג, טז]

'יה יושיעך מעצת מרגלים' [מטות לד.], יש להתבונן למה דווקא שם של 'יה', ולמה לא התפלל גם על כלב, ונראה לפי שאמר להם 'עלו זה בנגב' [פסוק יז], והמרגלים אמרו 'עמלק יושב בארץ הנגב', פירש רש"י לפי שנכוו בו ישראל, וחשב בו שמסתמא בעצה זו לא יהיה יהושע, כי אדרבה הוא החליש את עמלק ואת עמו לפי חרב [שמות יז, יג], ולדורות מאותה מלחמה והלאה הוא גם כן בטוח במה שנאמר [שמות יז, טז] 'כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור', ובאותה שבועה שהיתה בשם 'יה' יהיה בטוח לנצח את עמלק, על כן הוסיף לו משה 'יה' על שמו, כדי שיהיה נזכר לשבועה שהיתה בשם 'יה', ובסבה זו לא יהיה בעצת מרגלים שהפחידו את ישראל בעמלק.

ויש אומרים לפי שיהושע היה תלמידו הקפיד עליו שלא יקדיח תבשילו ויתלו ברבו, ויש אומרים לפי שהיה משבט יוסף שהביא דבת אחיו על כן היה ירא שלא ילך בדרך זקנו, כי מטעם זה לא הזכיר בו 'למטה יוסף', וביגדי בן סוסי' הזכיר 'למטה יוסף' [פסוק יא], ומה שלא התפלל על גדי, אולי חשב שאם זה שבא משבט אפרים הגדול ממנשה לא ישנה את תפקידו, מסתמא גם הקטן ממני לא ידבר כנגדו, וכבר נודע מברכות של יעקב כי שם שם לו חק להקדים את אפרים לכל דבר שבקדושה, או לפי שנקרא אביו מנשה על שם 'כי נשני אלהים את כל בית אבי' [בראשית מא, נא], וחשב משה שמסתמא כל זרעו שכחו כל מעשה אביהם.

לעילוי נשמת

מרן המשגיח,

מנתב דרך הישיבות בתנועת
המוסר וההשקפה, אמן
הנפש ואור השכל, מאיר עיני
העולם בחכמתו ותבונתו,
ומנתב דרכם של בני התורה
בחשכת הגלות,

הגאון הצדיק

רבנו ירוחם בן רבי אברהם

לייבוביץ זי"ע

משגיח ישיבת מיר

בעל הדעת חכמה ומוסר'

נתרם על ידי

אחד מרבני המערכת